

**ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ
ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**THE OBJECTIVE OF CRIMINAL LIABILITY OF THE EMPLOYER
FOR VIOLATIONS OF LABOR LAW**

Актуальність статті полягає в тому, що кримінальна відповідальність має ряд суттєвих відмінностей від інших видів юридичної відповідальності, що обумовлюється у тому числі спеціальними завданнями. Проте, в межах самої кримінальної відповідальності завдання, які стоять перед її напрямками є доволі неоднозначними й часто не вірно розуміються. Дослідження завдань кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства дозволить конкретизувати якими є пріоритетні напрями застосування норм кримінального права правомірним шляхом. Розкриття змісту завдань кримінальної відповідальності на науково-теоретичному рівні дозволить прослідкувати зміну в підходах з моменту побудови незалежної та демократичної держави. Крім того, формування їх переліку та з'ясування сутності покращуватиме практику застосування кримінальної відповідальності та встановлення кримінальних правопорушень роботодавця від інших протиправних вчинків в трудовій сфері. У статті проаналізовано завдання кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства. Сформульовано авторський перелік таких завдань. Охарактеризовано та обґрунтовано специфіку та сутність кожного із них. Наведено наукові позиції по даній тематиці, розкрито їх особливості в контексті досліджуваної тематики. Наголошено, що кримінальна відповідальність дозволяє знайти адекватний рівень захисту та співмірне покарання для роботодавців, чії дії мали особливо негативний вплив на трудову сферу. Оскільки співмірність є оціночним поняттям, то обов'язковим є залучення суду та ретельна перевірка усіх обставин справи. Зроблено висновок, що завдання кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства щодо забезпечення наявності адекватної санкції за порушення роботодавцем своїх обов'язків (зловживання правами) полягає у передбачені в законодавстві достатньої варіативності кримінальної відповідальності, розмежування її і за складом, і за наслідками, і суб'єктами, що підлягають покаранню від інших видів юридичної відповідальності задля максимальної точності та ефективності застосування.

Ключові слова: завдання, кримінальна відповідальність, роботодавець, трудове законодавство, праця, працівник.

The relevance of the article lies in the fact that criminal responsibility has a number of significant differences from other types of legal responsibility, which is determined, among other things, by special tasks. However, within the limits of criminal liability itself, the tasks facing its directions are quite ambiguous and often not correctly understood. The study of the tasks of the employer's criminal liability for violation of labor legislation will allow specifying the priority areas of the legal application of the norms of criminal law. Disclosure of the content of criminal responsibility tasks at the scientific and theoretical level will allow us to follow the change in approaches since the establishment of an independent and democratic state. In addition, forming their list and clarifying the essence will improve the practice of applying criminal liability and establishing criminal offenses of the employer from other illegal acts in the labor sphere. In the article the tasks of criminal liability of the employer for violation of labor legislation are analyzed.

The author's list of such tasks has been formulated. The specificity and essence of each of them is characterized and substantiated. Scientific positions on this topic are presented, their features are revealed in the context of the researched topic. It is emphasized that criminal liability allows finding an adequate level of protection and proportionate punishment for employers whose actions had a particularly negative impact on the labor sphere. Since proportionality is an evaluative concept, it is mandatory to involve the court and thoroughly check all the circumstances of the case. It was concluded that the task of the employer's criminal liability for violation of labor legislation in order to ensure the availability of an adequate sanction for the employer's violation of his duties (abuse of rights) consists in the sufficient variability of criminal liability provided for in the legislation, its delimitation in terms of composition, consequences, and sub objects subject to punishment from other types of legal liability for maximum accuracy and efficiency of application.

Key words: *task, criminal liability, employer, labor legislation, work, employee.*

Актуальність теми. Кримінальна відповідальність має ряд суттєвих відмінностей від інших видів юридичної відповідальності, що обумовлюється у тому числі спеціальними завданнями. Проте, в межах самої кримінальної відповідальності завдання, які стоять перед її напрямками є доволі неоднозначними й часто не вірно розуміються. Зокрема це й стосується кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства. Так, під час її застосування необхідно розуміти специфіку господарської діяльності роботодавця, підтвердження офіційності відносин між ним та працівниками, характеру таких відносин (приватного чи публічного), адже усе це впливатиме на розмір покарання.

Дослідження завдань кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства дозволить конкретизувати якими є пріоритетні напрями застосування норм кримінального права правомірним шляхом. Розкриття змісту завдань кримінальної відповідальності на науково-теоретичному рівні дозволить прослідкувати зміну в підходах з моменту побудови незалежної та демократичної держави. Крім того, формування їх переліку та з'ясування сутності покращуватиме практику застосування кримінальної відповідальності та встановлення кримінальних правопорушень роботодавця від інших протиправних вчинків в трудовій сфері.

Стан дослідження. Слід зауважити, що питання завдань кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства є малодослідженими, проте загальні його аспекти були опрацьовані такими вченими: С. В. Албул, Т. В. Андрейчук, А. М. Бабенко, Т. В. Бабчинська, В. А. Багрій, Н. М. Батанова, А. Ю. Бойчук, Р. Г. Ботвінов, С. Я. Вавженчук, О. А. Грищенко, Н. В. Гришина, Е. С. Дмитренко, І. В. Драган, І. В. Зелена, І. О. Зінченко, П. О. Ізуйта, М. І. Іншин, О. В. Козаченко, К. О. Колібіна, В. Я. Конопельський, О. В. Кучера, П. С. Луцук, Л. О. Макаренко, В. О. Меркулова, Н. М. Оніщенко, А. О. Осауленко, В. П. Остапович, В. М. Пальченкова, Н. М. Пархоменко, О. І. Процевський, С. В. Селезень, Т. І. Тарахонич, І. М. Ткаченко, Є. В. Шевченко.

Виклад основного матеріалу. Тобто, завдання може мати прогностичний характер, коли ж функції завжди відтворюють існуючий стан речей. В контексті даного дослідження досягнення одного завдання може вимагати поєднання декількох функцій одночасно. Крім того, завдання кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства залежно, у свою чергу, від мети та підходів до правового регулювання. Тобто, завдання кримінальної відповідальності залежать від зовнішніх чинників та змінюються разом із ними, коли ж зміна функцій, зміна їх важливості та регулярності втілення залежить від внутрішніх чинників.

Досліджуючи питання завдань юридичної відповідальності в контексті конституційного законодавства Н. М. Батанова зазначає, що вони є динамічними та мають суб'єктивно-об'єктивний характер. Юридична відповідальність покликана знижувати рівень правопорушень, охороняти конституційний лад, захищати основні правові цінності, зміцнювати правопорядок та законність, формувати правову культуру та громадянське суспільство [1, с. 107].

Тобто, юридична відповідальність, зокрема кримінальна не повинна мати виключно каральний характер. Як соціальне явище вона впливає на поведінку суб'єктів трудових відносин й превентивно. Завданням кримінальної відповідальності в сучасному правовому суспільстві має бути переконання суб'єктів права дотримуватися норм права добровільно. Тобто, наявність кримінальної відповідальності виступає гарантією дотримання роботодавцем своїх обов'язків, адже саме та лише в іншому випадку наступатиме кримінальна відповідальність. Разом з тим доволі

суперечливим є твердження щодо суб'єктивно-об'єктивного характеру завдань, оскільки збільшення суб'єктивності їх сприйняття погіршуватиме єдність та однозначність розуміння призначення кримінальної відповідальності роботодавця.

В. П. Остапович виділяє наступні основні завдання юридичної відповідальності: стимулювання поведінки правомірного характеру; кара за здійснене правопорушення; утримання від вчинення інших правопорушень; відновлення того стану, що був до здійснення правопорушення [2, с. 449]. Аналізуючи такий перелік можливо дійти висновку, що він в більшій мірі відображає функції кримінальної відповідальності щодо впливу на поведінку конкретної особи, чи то роботодавця щодо покарання та утримання від інших порушень, чи то працівника, трудові права якого були порушені та мають бути відновлені. Тому, погоджуючись із існуванням наведених явищ, все ж вони відносяться до іншої правової категорії, оскільки відображають форму вияву кримінальної відповідальності, а не причини її застосування.

Т. В. Андрейчук доповнює наведений перелік ще й запобіганням вчиненню нових правопорушень та усунення причин й умов, які сприяють вчиненню порушень [3, с. 52].

Усунення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень в контексті діяльності роботодавця є складним, тривалим та комплексним процесом, що не може бути втілений виключно в межах кримінальної відповідальності. Так, перешкодження діяльності профспілкових організацій може здійснюватися і з суб'єктивних чинників особистої неприязні, і з економічних чинників щодо загрози зменшення прибутку. Водночас, кількість кримінальних правопорушень в трудовій сфері є індикатором достатності та ефективності дії господарського й трудового законодавства, де й мають проводитися основні зміни. Завдання ж кримінальної відповідальності в даному контексті в більшій мірі полягає в ілюстрації, що дотримання трудового законодавства є найкращим способом правомірної поведінки.

Досліджуючи питання завдань кримінальної відповідальності С. В. Албул вважає, що така застосовується через державний примус із суспільним осудом неправомірної поведінки задля здійснення виховного впливу на громадян та власне заради боротьби зі злочинністю [4, с. 79].

Кримінальна відповідальність наступає і за вчинення кримінальних проступків, і за вчинення злочинів. Наявність такого розподілу уже свідчить, що далеко не всіх роботодавців, що вчинили правопорушення доцільно називати злочинцями та проводити боротьбу із ними. Крім того, трудова сфера є економічно та соціально залежною. Це означає, що застосування надміру суворих заходів разом із постійним контролем та наглядом не означає зменшення кримінальних правопорушень та може лише більше зашкодити інтересам та правам усіх суб'єктів трудових відносин. Дискусійним є твердження про виконання завдання з виховання кримінальної відповідальності, адже нав'язати погляди неможливо та має обов'язково відбуватися індивідуальний вплив. Це властиво для функцій, однак не для завдань.

Тож, проведене дослідження дозволяє сформулювати наступний перелік завдань кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства:

1. Захист прав суб'єктів трудових та пов'язаних із ними відносин, що були порушені унаслідок здійснення кримінального правопорушення;

2. Збереження та підтримання трудового правопорядку, що був порушений роботодавцем унаслідок здійснення кримінального правопорушення;

3. Забезпечення наявності адекватної санкції за порушення роботодавцем своїх обов'язків (зловживання правами), що визначені у нормах трудового законодавства.

Так, одним із завдань кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства вважаємо захист прав суб'єктів трудових та пов'язаних із ними відносин, які були порушені унаслідок здійснення кримінального правопорушення. На сьогодні, існують декілька видів покарання роботодавця-порушника, як то заборона займати певні посади, сплата штрафу, обмеження волі чи арешт. Далеко не завжди застосування одного виду покарання дозволяє задовольнити потребу в втіленні трудових прав. Наприклад сплата штрафу може не зупинити роботодавця від перешкодження діяльності профспілок або ж примушуванню до роботи, яка не передбачена трудовим договором. Зі свого боку, арешт не сприятиме поверненню страхових внесків чи поновленню працівника на посаді. Відповідно, під час притягнення до кримінальної відповідальності та вибору виду впливу необхідно виходити саме з цілі захисту прав працівника та інтересів суспільства, а не вибору найбільш суворого чи великого покарання.

Т. В. Бабчинська зазначає, що захист в кримінальному процесі направлений на охорону прав, реалізацію прав, свобод та законних інтересів, а також забезпечення реалізації права на захист [5, с. 174].

Відповідно, притягнення до кримінальної відповідальності є кінцевим результатом втілення права на судовий захист. Уже поза межами кримінального провадження можливо реалізувати надалі трудові права та обов'язки. Щодо охорони, то все ж вона повинна мати постійний характер та лише частково охоплюється сутністю кримінальної відповідальності, як одна з її функцій.

Таким чином, завдання кримінальної відповідальності роботодавця щодо захисту прав суб'єктів трудових та пов'язаних із ними відносин полягає у встановленні процедур звернення до суду за захистом та впливом на поведінку роботодавця задля вибору такого виду покарання, що найбільше відповідає інтересам працівника щодо реалізації трудових прав, зменшення соціальних ризиків.

До завдань кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства зараховуємо збереження та підтримка трудового правопорядку. Метою трудового правопорядку, як зазначає О. В. Кучера, є забезпечення функціонування суспільного виробництва. Тобто, він об'єктивно є необхідним для існування відносин у сфері праці та встановлюється у суспільстві [6, с. 351].

Тобто, трудовий правопорядок є суспільним та правовим явищем, яке залежить і від об'єктивних, і від суб'єктивних чинників. До об'єктивних чинників можливо зарахувати економічну ситуацію, наявність достатніх та актуальних нормативно-правових актів. Зі свого боку, суб'єктивними чинниками є рівень правосвідомості та можливість однієї особи суттєво вплинути на функціонування усього підприємства або ж навіть галузі виробництва. Саме в останньому випадку наявність кримінальної відповідальності для роботодавців означає більш ретельний та продуманий вибір дій, а також збільшену увагу контрольно-наглядових й правоохоронних органів. Значення трудового правопорядку полягає у тому, що чим більш стабільним та тривалим він є, тим менша ймовірність настання соціальних ризиків для суб'єктів трудових відносин, збільшується довіра до держави та роботодавця.

Відповідно, поширення нестабільності, зниження рівня правосвідомості матиме протилежний ефект. Тому, застосування кримінальної відповідальності дозволяє, як запобігти від вчинення кримінального правопорушення роботодавця шляхом переконання, так й усунути його від суб'єктів трудових відносин для запобігання збільшенню негативних наслідків.

Тож, завдання кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства щодо збереження та підтримання трудового правопорядку розкривається через усунення потенційних та фактичних загроз втіленню трудових прав та обов'язків, демонстрації трудовому колективу, що звернення за захистом є ефективним та допустимим, а протиправна поведінка все ж не може бути прихована та має суспільний осуд.

Ще одним завданням кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства забезпечення наявності адекватної санкції за порушення роботодавцем своїх обов'язків (зловживання правами), що визначені у нормах трудового законодавства. Чинне законодавство містить значний та не систематизований перелік повноважень роботодавця, що поширюються на сфери оплати праці, охорони праці, трудової дисципліни, притягнення до дисциплінарної відповідальності. В ході їх реалізації роботодавець може здійснювати різного роду помилки, що так чи інакше впливатимуть та інших суб'єктів трудового права. Залежно від змісту та наслідків таких помилок необхідним є встановлення такого покарання для роботодавця, що відповідало б їм. На сьогодні, не передбачено можливості притягнути роботодавця до дисциплінарної відповідальності, а майнова й матеріальна відповідальність можуть поєднуватися між собою та із іншими видами. Тому, основним питанням є розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності.

Н. В. Гришина зазначає, що кримінальна та адміністративна відповідальність є схожими за суб'єктами застосування та фактичною підставою застосування, тобто наявності в діях ознак правопорушення. Проте, відмінністю є суспільна небезпека від адміністративного та кримінального правопорушення [7, с. 6].

Тобто, кримінальна відповідальність дозволяє знайти адекватний рівень захисту та співмірне покарання для роботодавців, чії дії мали особливо негативний вплив на трудову сферу. Оскільки співмірність є оціночним поняттям, то обов'язковим є залучення суду та ретельна перевірка усіх обставин справи.

Можливо резюмувати, що завдання кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства щодо забезпечення наявності адекватної санкції за порушення роботодавцем своїх обов'язків (зловживання правами) полягає у передбаченні в законодавстві

достатньої варіативності кримінальної відповідальності, розмежування її і за складом, і за наслідками, і суб'єктами, що підлягають покаранню від інших видів юридичної відповідальності задля максимальної точності та ефективності застосування.

Отже, проведене дослідження свідчить, що завдання кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства обумовлені правовим характером здійснення правосуддя, обов'язком держави сприяти безпеці її громадян та соціальним вектором розвитку.

Список використаних джерел:

1. Батанова Н.М. Мета, завдання та функції конституційно-правової відповідальності: питання ефективності реалізації. *Часопис Київського університету права*, 2020. № 2. С. 104–109.
2. Остапович В. П. Загальні аспекти відповідальності суб'єктів господарювання у сфері охоронної діяльності. *Форум права*, 2013. № 3. С. 448–452.
3. Андрейчук Т. В. Дисциплінарна відповідальність як гарантія реалізації трудових прав та обов'язків судьями. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, 2013. № 28. С. 52–60.
4. Албул С. В., Бабенко А. М., Гритенко О. А., Конопельський В. Я., Меркулова В. О. Кримінальне право, загальна частина. О. : ОДВС, 2017. 430 с.
5. Бабчинська Т. В. Правова природа захисту у кримінальному провадженні України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. № 6. С. 171–174.
6. Кучера О. В. Трудове право України, Л. : ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
7. Гришина Н.В. Адміністративна і кримінальна відповідальність: порівняльна характеристика. *Часопис з юридичних наук*. 2014. URL: <https://cutt.ly/UT2t5GO>